

**KULTÚRNY
KYSLÍK : 04**

ZNOVUZRODENIE KRITIKY

2021

TIRÁŽ

**VIA CULTURA
INŠTITÚT PRE
KULTÚRNU
POLITIKU**

ISSN 1339-6919

Kultivovaná
slovenská
kultúrna politika
je kľúčom
k modernej
národnej identite
a európskej
úrovni
myslenia

Kultúrny kyslík Cultural Oxygen

8. ročník, 2021
4. číslo
Bratislava

Publikuje

VIA CULTURA;
Inštitút pre
kultúrnu
politiku

Redakčná rada

Erhard Busek
Jacek Purchla
Michal Prokop
Péter Inkei
Tomáš Janovic
Marián Amsler
Michal Ditte
Pavína Fichta
Čierna

Redakcia

Magdaléna
Vášáryová
Martin Katuščák
Jana Javorská
Denis Farkaš
Iveta Konýčková

Jazyková a štylistická úprava

Juraj Buzalka
Andrea Figulová

www.ikp.sk
ikp@ikp.sk

Grafický návrh

Matúš Slovák,
Truben studio

Grafická úprava

Andrej Mišina –
grafickydizajner.sk

Použité ilustrácie:

hclipart.com
my-favourite-
planet.de
unsplash.com
pngwing.com

Facebook

Via Cultura
Inštitút pre
kultúrnu
politiku

**Projekt vydávania časopisu
Kultúrny kyslík z verejných
zdrojov podporil Fond na
podporu umenia ako hlavný
partner projektu.**

**fond
na podporu
umenia**

NOVÉ FORMY KOMUNIKÁCIE

Milé priateľky a priatelia Kultúrneho kyslíka.

Po siedmich rokoch vyjadrovaní touto formou našich kritických názorov na minulosť, súčasnosť a najmä budúcnosť politických plánov a reálnych krokov v oblasti umenia, kultúrneho dedičstva a kultúrnych inštitúcií v Slovenskej republike i v zahraničí sme sa rozhodli zmodernizovať naše aktivity a prispôbiť ich novej móde a novej forme. Pripravujeme inováciu nielen Kultúrneho kyslíka, ale aj našej webovej stránky a opustíme so smútkom aj značku IKP, pod ktorou sme sedem rokov existovali. Celkom náhodou, (určite), pomenoval presne tak isto odchádzajúci minister kultúry M. Maďarič Inštitút kultúrnej politiky v Ministerstve kultúry SR – IKP. Nechávame tak našu značku iste potrebnému IKP v rámci Ministerstva kultúry a bude me naďalej kriticky oceňovať prácu desiatky ľudí v ňom. Kolektívne i individuálne.

Zostávame pod našou najstaršou značkou Via Cultura, ktorú vlastnime už vyše deväť rokov. Mimochodom, jej grafickú podobu nám zhotovil výnimočný majster log, pán Miroslav Cipár a roky sme sedávali pod jeho obrazom, ktorý nám pri príležitosti nového loga daroval. Nikdy na Vás, majstre, nezabudneme a ešte raz ďakujeme.

Zaznamenali sme mimoriadny úspech našej publikácie, ktorá obsahovala najdôležitejšie články z Kultúrneho kyslíka z prvých štyroch rokov vychádzania KK. Pripravíme pre vás aj druhú z ďalších pätnástich čísel KK a veríme, že bude mať u vás podobný úspech. Najmä, keď nové formy našej aktivity umožnia publikovať väčšiemu počtu expertov i zapálených amatérov na nových stránkach KK.

Po rokoch schádzania sa v našom sídle v Pistoriho paláci, kde udržujeme aj našu bohatú knižnicu, opustíme aj neustále sa zvyšujúce nájomné v paláci a financie, ktoré platíme Starému Mestu radšej použijeme na primárne účely Via Cultura. Radi vám umožníme zriedkavú rozkoš pre všetkých knihomoľov a v priebehu februára si budete môcť prísť vybrať knihy, ktoré budú u vás v dobrej a užitočnej opatere. Presný termín včas zverejníme na našej FB stránke.

Veríme, že nám ostanete verní a tešíme sa na vás aj v roku 2022.

VÁŠ TÍM VIA CULTURA

„Jedine kultúra robí človeka autentickým živým tvorom.“
– Ladislav Kováč v knihe *O zmysle ľudského života*

ČO S TOU NAŠOU KULTÚROU?

Svojho času sme zverejnili v KK č. 1/2020 ironický článok o tom, ako rozdeliť kompetencie MK SR, aby sme s týmto „fucking“ ministerstvom konečne zúčtovali (Sci-fi úvaha?). Dost' sme sa vtedy na tom nasmiali.

Netušili sme, že sa k tomu, podľa mnohých z kultúrnej obce, armagedonu pomaly ale isto blížime. Ale pretože nám vo Via Cultura nie je vlastný pesimizmus a čakanie na apokalypsu, zamýšľame sa nad zásadnými otázkami, ktoré sa roky vynárajú pri pohľade na kultúrnu politiku našich vlád, ale keďže vsádzame vždy radšej na kritickú analýzu problému ako na odovzdanosť osudu, môžeme vám ponúknuť nielen pár zaujímavých otázok, ale aj odpovedí.

Prvý problém, ktorým sme sa na stránkach KK mnohokrát zaoberali, je definícia, čo je to kultúra. Storočia sa touto otázkou zaoberajú filozofi, sociológovia, antropológovia a historici. My sme si v [KK č. 1/2021 vybrali Maxa Webera](#). Skrátka, bez kultúry ľudstvo neexistuje. Jeden z výplodov kultúry, umenie, “ nám prináša(lo) životnú múdrosť a pokoj duše“, napísal biochemik L. Kováč. A podobných citátov môžeme predostrieť nepreberné množstvo. „*Len kultúra nám umožňuje vedome pociťovať spolupatričnosť s celým živým svetom*“. Kultúrna podstata našej existencie nás vydeľuje zo sveta iných živočíchov a spôsobuje, že sme „extrémne citliví na kultúrne vplyvy“.

Našou úlohou a cieľom ale nie je zasypať vás, našich čitateľov dôkazmi, že sme niektoré knihy naozaj prečítali a niečo sa z nich na nás aj nalepilo. Chceme a zaoberáme sa úlohou kultúry, lepšie povedané, riadením, organizovaním kultúrneho života v Slovenskej republike.

Na to máme už niekoľko desaťročí zriadené ako súčasť vlády ministerstvo, ktoré dostalo v roku 1969 názov Ministerstvo kultúry.

História jeho zrodu, teda tradície, v ktorej sme boli a do istej miery sme stále uväznení, nás musí zaujímať, ak sa chceme dostať k návrhu, čo s našim terajším Ministerstvom kultúry. Nemôžeme a vlastne nesmieme ignorovať tradíciu myslenia, predstav a snov o úlohe kultúry našich predchodcov. Nestvoríme „nového človeka“, ktorý bude

zrazu úplne iný, ako boli naši prarodičia. O tom sme sa už presvedčili na škodu kultúry pred 70 rokmi.

Ponúkame vám preto krátky prehľad osobností a náhodných okoloidúcich, ktorí formovali organizačný rámec okolo kultúry a umenia na našom území, zachránenom vznikom Československej republiky na konci roku 1918..

Prvou osobnosťou, ktorou by sme sa mali zaoberať po štyroch desiatkach rokov, kedy sa jeho meno nesmelo ani spomenúť, je **Dr. Milan Hodža**, niekoľko rokov minister školstva a národnej osvety prvej ČSR. Pochádzal zo známej rodiny Hodžovcov a bol synovcom Michala Miloslava Hodžu. Hej toho! Patril medzi najvzdelanejších osobností svojej doby a mal dokonca prístup k následníkovi trónu Františkovi Ferdinandovi. Ovládal sedem jazykov, čo uvádzame ako jeden z predpokladov komunikácie pri prezentácii našej kultúry a národnej existencie v zahraničí. Ako sa hovorí, nemému ani vlastná mater nerozumie. Zanechal nám niekoľko kníh a prejavov a v nich sa dočítame o jeho predstavách, kam by Slováci mali patriť a prečo. Napríklad: „*Každý národ, veľký či malý, musí prežiť a prežije len vtedy, keď prispeje primeranou časťou k spoločným morálnym a materiálnym hodnotám ľudstva. Schopný národ vyniká až v medzinárodnej súťaži, ale aby mohol vynikať, musí mať morálnu oporu...*“

R. W. Seton-Watson, britský historik a znalec strednej Európy a problémov menších národov o ňom napísal: „*(M. Hodža) sa vymanil skôr než ktokoľvek iný z provincionálneho nazerania a hľadel na slovenský problém v celom jeho rozsahu ako na dôležitú súčasť celej európskej situácie.*“

Do konca života v emigrácii sa snažil nájsť miesto Slovenska v Európe a je príznačné, že jeho poslednú knihu Federation Central Europe sme do slovenčiny preložili až po roku 1993. Dovtedy sme o myšlienky posledného demokratického predsedu vlády Československa nejavili záujem.

Osveta, toto slovo stratilo význam, ktorý sme my, v komunizme „osvecovaní“, poznali ako možnosť vnútiť ľuďom teóriu o komunistickom raji ako hlavnom celi celého ľudstva pod vedením pár jednotlivcov, ktorí vedeli lepšie ako masa. Aj preto v Českej republike v momente oddelenia sa od Slovenska v roku 1994 osvetu zrušili spolu s osvetovými centrami. My sme si ich nechali, ale Ministerstvo kultúry neurčilo ich program ani cieľ. Typické. Posty s platmi zostali a dnes Národné osvetové centrum plní všetky ciele, na ktoré si práve ministri zmysleli a nevedeli čo s nimi, vrátane štatistiky. Český sociologický slovník osvecuje slovo osveta v zmysle, ktorý malo v časoch Hodžu. „*Důsledkem o. je překonání nezaviněné kult. zaostalosti, v níž nedobrovolně žijí početné skupiny populace. O. je prostředkem kult. i soc. emancipace. V etymologii slova je obsažena polarita mezi světlem a tmou, to, že cílem je něco ‚osvěcovat‘. O. uvedlo v život osvícenství, a proto se orientuje na jeho postuláty, tj. víru v rozum jako hlavní nástroj poznání a změny světa, svobodu poznání, liberalismus, demokratismus, racionální kritiku tradičních teorií a autorit.*“ A v tomto duchu osvecoval M. Hodža kultúrne zaostané časti našej domoviny.

Ďalšou z osobností, ktorý sa staral o rozvoj školstva, osvety a teda kultúry v časo-
soch demokratickeho Československa bol **JUDr. Ivan Dérer**, minister školstva
a národnej osvety od roku 1929 do 1934. Dérer bol vzdelaný právnik, ktorý bol
zranený v I.svetovej vojne v bitke pri Ivangorode v roku 1914. Bol spoluautorom
a signatárom Martinskej deklarácie. Vo vláde bol zodpovedný za šírenie vzdelania
a informácií. Bol mnohokrát aj ministrom spravodlivosti československých
vlád. Nikdy sa nevzdal svojho presvedčenia o prednostiach demokracie a právneho
štátu a aj preto ho nacisti uväznili na Pankráci po tom, ako mu slovenskí
gardisti rozbili a vykradli byt a vyhnali ho do Prahy, a neskôr ho internovali
v koncentračnom tábore v Terezíne. Útrapy prežil, ale v rokoch 1954 – 1955 bol
uväznený znovu, tentoraz komunistickým režimom. Po prepustení sa zamestnal
v Ústave jazykov a literatúry ČSAV. Z jeho odkazu, ktorý je platný dodnes:
*„Hlinkovská autonómia nie je ničím iným, než ústrojenstvom na zachovanie tmy
a nevedomosti...“*

Po týchto dvoch pánoch už žiaden minister a tobôž ministerka nedosiahli úroveň
ich vzdelania, znalosť klasických i moderných jazykov a medzinárodné kontakty.
Začali sme teda latkou vysoko a v týchto kritériách sme ju veľmi rýchlo opustili
a dnes sme skončili úplne na dne. Je užitočné si to uvedomiť pre prípad,
že by nasledujúci účastník ministerského postu chcel zísť latkou úrovne ešte
nižšie.

Na ministra školstva a národnej osvety počas existencie Slovenského štátu **Joze-
fa Siváka**, učiteľa, poslanca československého parlamentu a autora učebníc pre
prvé triedy, by sme nemali zabudnúť, ale nie pre jeho zásluhy na rozvoji slovenského
školstva bez českých profesorov, ale pre tradičnú slovenskú lojalitu k totalitnému
režimu. Časopis Kultúra, ktorý obhajuje ľudákov a gardistov a je platený zo štátneho
rozpočtu, ho označuje v roku 2007 za pozoruhodnú osobnosť argumentom, že
predsa mohol rezignovať a na jeho miesto mohol prísť niekto horší. Spomenutia
hodná tradícia v slovenských reáliách. Nakoniec veď „vyreklamoval jednu paniu
z transportu a snažil sa zachrániť dvoch českých profesorov – Kostlivého a Štefánka“.
Bol vraj aj odporcom deportácií Židov zo Slovenska a „bol stále odhodlaný na protest
odstúpiť z postu ministra, ale nakoniec odstúpil až 5. septembra 1944 na znak
nesúhlasu s pozvaním nemeckých vojsk na potlačenie SNP“. Skrátka, trpel 6 rokov
pozbavovanie židovského obyvateľstva majetku a občianskych práv a keď jeho
pozbavili na dva roky jeho občianskych práv a majetku po vojne, považoval to za
neprípustné. Strpel aj vyškľbnutie stránok s portrétom prezidenta Masaryka z učebníc
a začiernenie všetkých informácií o demokracii a demokraticky zmýšľajúcich
ľuďoch, cenzurovanie slovenskej i svetovej literatúry a vyradovanie kultúrnych
artefaktov, ktoré sa nehodili do fašistickej ideológie štátu z múzeí a galérií. Rovnako
ako vyhadzovanie demokratov z funkcií v školstve a pozbavenie ich možnosti
slušného života.

Presadzovanie Technickej univerzity v Košiciach má tieto činy zatieniť? Mimochodom, naša kultúrna obec neprotestuje, že MK SR míňa financie a dotuje vydávanie časopisov ako Kultúra. Možno je to sivákovská tradícia neprotestovať, nič neurobiť, ale radšej „strpieť“ neprávosti, kým mám stoličku pod zadkom. Z jeho „tvorby“ a myšlienok sa nezachovalo nič, čo by stálo KK za publikovanie.

Vojna skončila, na pozíciu povereníka pre školstvo a osvetu prichádza predseda Demokratickej strany **JUDr. Jozef Lettrich**. Od roku 1939 v protifašistickom odboji, signatár Vianočnej dohody, ilegálnej a v roku 1944 povstaleckej Slovenskej národnej rady, povereník pre školstvo a osvetu v Banskej Bystrici. V marci 1948 emigroval cez Rakúsko („dvoch dôstojníkov, ktorí mu pomohli, odsúdili neskôr na 15 a 20 rokov straty slobody“) do USA. Pôsobil v Rade slobodného Česko-Slovenska a publikoval v exilovej i americkej tlači. V roku 1990 bola jeho urna prevezená do Martina na Národný cintorín.

Zanechal nám knihu *The History of Modern Slovakia, 1955*, New York, ktorá vyšla aj v slovenčine, napríklad ju vydalo Múzeum SNP. Po rokoch neustáleho citovania sfalšovanej histórie je jeho kniha príjemným osviežením a zdrojom nových faktov.

Pre celú kultúrnu obec a tvorbu modernej kultúrnej politiky je veľká škoda, že dodnes nemáme v historických štúdiách presnejšie zmapované, čo ľudia ako Hodža, Dérere a Lettrich urobili pre slovenské umenie a kultúru, aké boli ich predstavy o roli umenia a umelcov. Zatiaľ sa môžeme o ich pôsobení v oblasti osvetu dozvedieť len cez propagačné úločky. Malo by byť úlohou kulturoológov, aby vo svojich magisterských alebo doktorských prácach zmapovali ich predstavy o úlohe kultúry a umenia, ktoré sa určite premietajú aj do dnešných úvah tých osobností, ktoré sa zaoberajú plánmi pre kultúru do budúcnosti. Nemôžeme ich predsa preskočiť a myslieť si, že všetko vždy môže začínať na zelenej lúke. .

Týka sa to aj ďalšieho významného muža slovenskej literatúry a umenia **Ladislava Novomeského**, básnika, redaktora, novinára a politika. Tento komunista od mladosti bol redaktorom komunistických novín Pravda, ktorá bola riadená od roku 1924 priamo Klementom Gottwaldom. Na jeho podnet sa dostal aj do skupiny DAVu, ktorú založili slovenskí ľavicovo orientovaní študenti D. Okáli, A. Sirácky a V. Clementis v Prahe v roku 1922. DAV bola skratka ich krstných mien a hovorili si davisti. Vydávali časopis, ktorý sa venoval otázkam umenia, literatúry, kritiky, politiky z pozícií marxistickej filozofie a proletárskeho internacionalizmu, kritike buržoázneho štýlu života a podpore krokov Komunistickej strany Československa. Novomeský si získal povest' skôr „kaviarenskeho komunistu“ ako revolucionára. V roku 1943 sa spolu so svojim mladším priateľom Gustávom Husákom stal členom V. ilegálneho vedenia KSS. V tejto funkcii sa zúčastnil aj SNP. Po vojne sa stal povereníkom pre školstvo a osvetu (1945 – 1950). V procese so slovenskými buržoáznymi nacionalistami bol odsúdený do väzenia, na rozdiel od Husáka sa priznal ku všetkým vymysleným obvineniam, „lebo nemal rád

fackovanie“. Vo väzení napísal 4000 básni na tabakové papieriky a v roku 1955 bol prepustený na podmienku. Podľa nových zistení a kritických analýz ho obviňujú, že jeho výpovede boli použité v procese proti jeho priateľovi Clementisovi a tým prispel k jeho odsúdeniu na trest smrti. V roku 1963 ho plne na základe rozhodnutia Barnabitskej komisie rehabilitovali. Pracoval v Ústave slovenskej literatúry SAV a po okupácii 21. augusta 1968 sa stal opäť členom Predsedníctva Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska a predsedom Matice slovenskej. V roku potvrdenej okupácie 1969 bol vyznamenaný Leninovým radom udeľným Prezidiom Najvyššieho sovieta ZSSR. Spoločnosť Ladislava Novomeského sa ho snaží očistiť a priniesť nové informácie o jeho osobnosti a vydala v roku 2017 knihu Kultúrna revolúcia Laca Novomeského.

Z jeho básnickej tvorby zostáva najmä zbierka *Svätý za dedinou* a *Do mesta 30 minút*: „Som to vôbec ja, či je to iný ktosi, kto po spomienkach vo mne prichodí?“

Od roku 1950 sa kultúre venovalo Povereníctva školstva, z ktorého bolo v roku 1956 vytvorené Povereníctvo školstva a kultúry. Na jeho čelo sa dostal **prof. PhDr. Ernest Sýkora, CSc.**, pedagóg, univerzitný profesor, dekan Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, komunista, ktorý zásadne ovplyvnil premenu školského systému na Slovensku podľa sovietskeho vzoru. Pôsobil aj v Slovenskej akadémii vied. Je ideológom stavby Trate mládeže, tejto jednosmernej železničnej trate do Banskej Štiavnice, ktorá už ďalej nevedie. Je vlastne dodnes príslovnou „slepou uličkou“. Možno aj preto ju nakoniec sám hodnotil skôr ako projekt dôležitý pre novú komunistickú mládež, ako projekt skutočnej modernizácie. Jeho meno zapadlo v kultúrnej obci prachom, ale je dobré si ho pripomenúť ako neúnavného presadzovateľa socialistického školstva, marxistickej filozofie a bojovníka proti všetkému, čo len zaváňalo Západom. Je významné tiež uvedomiť si, že kým kultúra bola decimovaná nekompromisnou cenzúrou a vytlačení nekomunistických umelcov z umenia a zastrašovaním politickými procesmi, najmä s Encyklopedistami Matice, ľudia jeho razenia sa snažili o vymývanie mozgov novej generácie a zamedzenie prístupu iných informácií zo sveta ako z Moskvy. Tomu venoval profesor svoj celý život.

Jeho pokračovateľom sa príznačne stal **RSDr. Vasil' Biľak**. Dnešná generácia umelcov už asi ani nevie, kto bol tento pôvodne paholok a potom krajčír z rusínskej dedinky a ako nasledujúcich vyše 30 rokov ovplyvnil a zanešváril celú kultúru a nielen na Slovensku. Vasila Biľaka zastihlo SNP v Trnave, kde sa k nemu pridala a utrpel aj zranenie. Po porážke Povstania sa dostal do Bratislavy a po jej oslobodení v roku 1945 vstúpil do KSČ („prijali ho až na tretíkrát“). Cez deň pracoval v krajčírskom salóne, večer chodil na školenia, schôdze, v nedeľu na brigády a agitoval. Absolvoval Vysokú školu politickú ÚV KSČ a v roku 1953 získal neblahý akademický titul RSDr. Odvtedy sa až do roku 1989 pohyboval vo vysokých funkciách, prevažne v Prahe.

Biľak bol dvadsať rokov jedným z hlavných predstaviteľov normalizácie, bol jedným zo signatárov tzv. pozývacieho listu vojsk Varšavskej zmluvy v roku 1968 a hlavným exponentom brežnevovského vedenia v KSČ, reprezentantom neo stalinského dogmatizmu. Bol ideologickým autorom Poučenia z krízového vývoja, okupáciu Československa nazýval „bratskou pomocou“ a na začiatku každého roku rozhodoval, kto z umelcov sa v televíznych a rozhlasových programoch môže objaviť a koho „bolo už príliš“. Báli sa ho všetci, dokonca aj členovia vlády. Tento nevzdelaný človek potopil na 20 rokov všetky snahy umelcov o slobodnú tvorivosť a kontakty so svetom. Jeho tieň leží dodnes na našej kultúre a nielen umení. Na našom správaní sa, na kultúre slova a vyjadrovania sa, na predstavách, ako by kultúrny svet Slovenska mal vyzerieť, odišiel až v roku 1991 a nikdy sa verejne nepriznal, čo všetko spôsobil. Nič neolutoval a tak môže počítať s nasledovníkmi. KK cíti potrebu na to upozorniť.

Federalizácia Československa v roku 1969 znamenala založenie Ministerstva kultúry SR a na jeho čelo sa po potlačení protestov proti okupácii postavil ďalší slovenský básnik **Miroslav Válek** a zotrval na svojom poste 20 rokov. S cynickým pobavením spoza večne zapálenej cigarety sledoval vyhadzovanie riaditeľov z postov v kultúrnych inštitúciách, šéfredaktorov z médií, zákazy činnosti mnohým umelcom, zavretie Divadla na Korze, zákaz pre Lasicu a Satinského, emigráciu tisícok vzdelaných ľudí zo Slovenska. Dodnes sa literárni kritici i politický komentátori prú, či bol naozaj takým nemilosrdným komunistom, alebo si povedal to tradičné slovenské – keď tam nebudem ja, bude horšie.

Do Komunistickej strany Československa vstúpil tento absolvent cirkevného gymnázia v roku 1962, to mal už vyše 30 rokov a nebola to mladícka pobláznenosť. O tri roky neskôr sme si kúpali jeho Milovanie v husej koži, modernú poéziu, ktorá nadchla celú mladú generáciu. Dodnes z nej čerpajú napríklad speváci populárnej piesne ako Miroslav Žbirka – Jesenná láska, Marián Varga – Smutná ranná električka, alebo Richard Müller – Dáma so závojom. Jeho „normalizátorské“ postoje po okupácii boli preto šokom a pre neho, ako básnika, tvorivou tragédiou. Jeho zbierka Slovo, ktorú venoval Komunistickej strane v roku 1976, ktorá ho vraj „učí stať sa človekom“, dnes oprávnené zapadá prachom.

Jeden z najlepších básnikov, akých slovenská zem nosila, prekladateľ Verlaina, ...s mimoriadne negatívnym politicko-kultúrnym odkazom. Možno zachránil pár ľudí (nie z transportu), ale pred úplným vyhodnotením z práce, ale nepochybne nesie pred históriou zodpovednosť za dvadsaťročné zadusenie slovenského umenia a kultúry. Básnik, ktorý napísal: Ideme, letíme, rúcame pagody, orieme, sejeme často i do vody... Len to nám odkázal.

Čo nám zanechali tieto osobnosti, slúžiace komunistickej ideji, na čom sme mohli stavať, plejúc po roku 1990 burinu, ktorou zarástli police v knižniciach a dramaturgické plány výstav, koncertov, divadiel a filmov? Čo zanechalo nezmazateľné stopy v kultúrnej atmosfére, ktorá sa nestratila ani po 30 rokoch? Tie haldy kníh, ktorých hodnota sa nerovnal ani cene papiera, na ktorom boli vytlačené? Alebo nám môžu

slúžiť ako príklady zmárnených talentov, ktoré sa predali za misu šošovice a za pár metállov, ktoré dávno skorodovali? Kultúra nezahynula ani v tých cenzúrou obmedzovaných časoch a niečo sa prešmyklo cez ich ruky. Ale mohlo toho byť nepomerne viac a najviac je nám v KK ľúto, že sa dodnes nepodarilo nadviazať na medzinárodné kontakty. Sme stále len neznámym Slovenskom a to dokonca dnes aj v Čechách. Bohatý mečiarovský privatizér nie je dostatočným vývozným kultúrnym artefaktom.

Noví ministri kultúry stáli v roku 1990 pred množstvom problémov.

1. Ako rýchlo sa dá nadviazať na hodnotu, ktoré pre tvorivých ľudí predstavuje sloboda po 60 rokoch brzdenia kultúry pomocou cenzúry, autocenzúry, dirigizmu na základe dvoch totalitných ideológií? Ako sa dá zbaviť vyučeného strachu zo slobody, ak ste strávili polku života za mrežami železnej opony?
2. Kam sa zatiaľ poberal svet, ktorému by sme sa mali skokovo prispôbiť? Ako vyzerajú nové trendy v európskej a svetovej kultúre, s ktorou sme nemali desiatky rokov tesné kontakty?
3. Čo si počať s rezíduami ľudáctva a socialistického realizmu v hlavách umelcov, kňazov, učiteľov, aktivistov?

Prvým skutočným ministrom kultúry bol **Mgr. Ladislav Snopko**, archeológ a známy aktivista a organizátor kultúrneho života. Ešte v 80 rokoch 20. storočia organizoval pre mladé publikum Koncert mladosti, Blues na Dunaji, Folkforum, Gitariádu, ktoré rozhodne nepatrili medzi ideologicky posvätené akcie. Do funkcie ministra nastúpil ako kandidát slovenskej Verejnosti proti násiliu. Vkročil vlastne do jamy ľavej, snažil sa nielen vytvoriť nové štruktúry ministerstva a financovania kultúry, ale založil aj prvý grantový systém Pro Slovakia. Dodnes organizuje kultúrne eventy a vyjadruje sa kompetentne ku kultúrnej politike štátu a jeho argumenty by mali byť vypočítané v budove MK SR. Povedal: *„Pevne verím, že sa aj k tomuto dostane obyvateľstvo Slovenska, že začne veriť samé sebe, svojej kultúre a svojím dejinám, lebo toto sa ešte neudialo.“*

Po voľbách ho vystriedal **PhDr. Dušan Slobodník, CSc.**, slovenský spisovateľ a prekladateľ, kandidát politického hnutia V. Mečiara HZDS.

Jeho životopis presne vyjadruje verš L. Feldeka „esesák sa objal s eštabákom“. Ako mladík vstúpil v roku 1944 do Hlinkovej mládeže a zúčastnil sa kurzu pre diverzantov vedeného nemeckou tajnou službou v Sekuliach. V roku 1945 bol zatknutý sovietskou vojenskou kontrarozvedkou SMERŠ a sovietsky vojenský súd ho odsúdil podľa na 15 rokov nútených prác v sovietskych gulagoch. Po Stalinovej smrti bol prepustený a v decembri 1953 sa vrátil ako presvedčený komunista na Slovensko. Bol aj riaditeľom Ústavu svetovej literatúry Slovenskej akadémie vied. Kultúrna obec protestovala proti človeku nielen s takou minulosťou, ale aj proti jeho politickým krokom a mimoriadnej arogancii, s akou vystupoval proti svojim kritikom, vedomý si sily politickej strany HZDS. Pre kultúru na Slovensku nezanechal nič, čo by sme mohli spomenúť, ale mal nasledovníka, **Mudr. Ivana Hudeca**, ktorý nastúpil na post ministra po

krátkom intermezze slovenského herca Ľuba Romana. Roman sa snažil o zrealnenie rozpočtu ministerstva a o reformy v tomto duchu, ale niekoľko mesiacov vo funkcii mu nestačilo zanechať hlbšiu stopu.

Vláda politickej strany HZDS nad kultúrou bolo 6 ďalších zmárnených rokov, ktoré skončili neslávne v momente, keď dr. Hudec utiekol s kabátom na hlave pred protestujúcimi a nahnevanými hercami slovenských divadiel.

Od októbra 1998 po parlamentných voľbách, ktoré síce vyhralo HZDS, ale nebolo schopné zostaviť vládu, sa do MK SR dostali noví ľudia. Ako prvý **Milan Kňažko**, známy herec a moderátor protestov z roku 1989, ktorý pár mesiacov podporoval Mečiarov režim, lebo mu sľúbili, že bude ministrom zahraničných vecí, čo aj splnili, ale nakoniec sa pred voľbami v roku 1998 spojil s protimečiarovskou opozíciou a pomohol zostaviť vládu zmeny Mikuláša Dzurindu. Ako minister kultúry na príhovor jedného z najlepších bibliografov Národnej knižnice a Matice slovenskej doc. Miloša Kovačku urobil politicky nebezpečný, ale potrebný krok a vyňal s pôsobnosti Matice Slovenskú národnú knižnicu. Bohužiaľ, M.Kňažko dodnes nenapísal žiadnu správu o svojom pôsobení v MK SR na rozdiel od jeho nástupcu, **Doc. PhDr. Rudolfa Chmela, DrSc.**, pedagóga, literárneho vedca, hungaristu a česko-slovenského veľvyslanca v Maďarsku. Prezidentka Zuzana Čaputová ho ho vyznamenala Radom Ľudovíta Štúra I. triedy za mimoriadne zásluhy o demokraciu a jej rozvoj, ľudské práva a slobody a ich ochranu. Po dlhej dobe sa ocitol vzdelaný demokrat – intelektuál a autor mnohých kníh o slovenskej politike a kultúre na poste ministra. Ani jemu sa však nepodarilo urobiť v tomto zaprášenom ministerstve zásadnú reformu štruktúr ministerstva a podriadených kultúrnych inštitúcií. Ale oplatí sa listovať jeho knihami, napríklad z vydavateľstva Kalligram v knihe Slovenský komplex: „*Pri všetko svojom liberálnom presvedčení o tom, že každý si je tvorcom svojho šťastia predovšetkým sám, nazdávam sa, že pri starostlivosti o kultúru by sa aj náš štát mal približovať štandardom, ktoré sú vo vyspelých krajinách Európskej únie celkom prirodzené.*“ Alebo: „... kde sú kultúra, umenie, vzdelávanie, veda, základné atribúty vlastenectva (teda identity).“ Ďakujeme, pán profesor.

Na jeden rok ho vystriedal **Ing. František Tóth**, ktorý stihol zaviesť populárne a úspešné kultúrne poukazy, spôsob financovania kultúrnych inštitúcií so zapojením žiakov škôl, ktorí ich navštevovali. Nechce sa nám vyhľadávať, kto všetko ich nakoniec pomohol zrušiť, keď udal ministrovi, že za poukazy sa chodí aj na – predstavte si! – americké filmy. Zdvihla sa vlna pobúrenia správne orientovaných občanov a nastupujúca vláda Smeru a M. Maďarič sa s chuťou vyvíšili na chudiatkach kultúrnych poukazoch a odvtedy až podnes sa všetci v MK SR dušujú, že vydajú poukazy, až keď budú môcť „zabrániť potenciálnemu zneužívaniu Kultúrnych poukazov, zároveň by mal (systém zrejme) byť flexibilnejší a najmä transparentnejší“. Kolkto rokov už hľadajú ten systém?

Najväčšiu stopu modernizácie mohol v MK SR zanechať v kresle ministra **Mgr. Marek Maďarič**, ktorý nastúpil po parlamentných voľbách v roku 2006. S krátkym intermezzom ministra **Mgr. Daniela Krajcera** bol vo funkcii 10 rokov. Vyštudovaný scenárista, dramaturg a politik, ktorý bol dokonca v silnej pozícii podpredsedu strany Smer. V roku 2002 pôsobil ako vedúci mediálneho a tlačového oddelenia strany SMER – sociálna demokracia. Nikdy nevysvetlil, prečo v roku 1988 vstúpil do Komunistickej strany Slovenska, ktorá rozhodne nebola nikdy blízko sociálnej demokracii a to ho diskvalifikovalo v očiach mnohých ako človeka, ktorý nesleduje, alebo nevie odhadnúť spoločenský vývoj ani rok vopred. Je možné, že mu išlo len o kariéru, čoho dôkazom sú roky príprav politických kampaní pre stranu. Napríklad aj tú pred vstupom SR do EÚ, ktorú Smer zobrazil ako budúcnosť Slovenska s holými detskými zadočkami.

Počas svojej činnosti trávil, bohužiaľ, viac času v centrále Smeru, ako v budove MK. Pozitívnym výsledkom zostáva pomerne dobre spracovaný autorský zákon, implementácia európskej smernice a dva fondy, ktoré boli za jeho vlády vytvorené v zmysle arm-length princípu. Pre spravodlivosť treba dodať, že neboli jeho iniciatívou, ale presadili ju umelci v oblasti audiovizie a pani Zora Jaurová so spolupracovníkmi pre umenie. Žiaľ, zákony o fondoch neumožňujú dva dôležité procesy – jedným je evaluácia fondov, vyhodnotenie efektívnosti ich činnosti a teda aj poučenie sa, čo treba robiť inak a druhým je nemožnosť vstupu súkromných investorov do podpory slovenskej kultúry, pretože tzv. fondy sú vlastne len pokladnicami, v ktorých umelci a tvorcovia dostávajú finančnú podporu bez ohľadu na to, či ich projekty prinesú pre nich aj významnejší finančný zisk.

Najväčšia škoda pre kultúru počas jeho vlády v MK vznikla pri digitalizácii národného kultúrneho dedičstva. My vo Via sa dokonca domnievame, že škodu možno v najmä v prípade digitalizácie Národnej knižnice v Martine vyčíslieť sumou 40 miliónov eur. Pritom 18 mesiacov ministra D. Krajcera aspoň zabránilo ešte väčšej škode, alebo korupcii. Mnohokrát sme na túto skutočnosť upozorňovali, ale MK SR ani kultúrna obec nereagovala a dodnes nereaguje ani na korupciu, ani na obrovské straty, ktoré vznikli v SNK. Je to ďaleko kdesi v Martine a ide len o originály nášho kultúrneho dedičstva, napríklad Štúrovcov. A to dnes už nikoho z kultúrnej obce nezaujíma.

Podrobnejšie hodnotenie ministra M. Maďariča (20 strán) nájdete na www.ikp.sk.

Po demisii M. Maďariča, ktorý odstúpil po vražde novinára J. Kuciaka a jeho snúbenice, nastúpila do kresla ministerky kultúry prvá žena – **Mgr. Ľubica Lašáková**. Neznáma regionálna politička, ktorá študovala na Katedre rozhlasovej a televíznej žurnalistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, pracovala v regionálnej redakcii Slovenského rozhlasu a vstúpila do politiky na samosprávnej úrovni v roku 2013. Ako členka politického subjektu Hlas sa v Bratislave v očiach kultúrnej obce neuviedla príliš pozitívne. Ministerstvo pod jej vedením rozhodlo o zastavení dotácií pre LGBTI organizácie a v máji 2019 výrazne znížilo rozpočty pre prioritné projekty Slovenskej národnej galérie

a bratislavskej Kunsthalle. Po celé dva roky preferovala výlučne folklorizmus v duchu svojej provinčnej tradície. Výsledkom jej pôsobenia bolo prehĺbenie frustrácie celej kultúrnej obce., ktorá pokračuje aj po nastúpení novej ministerky z politického subjektu OLANO a ďalšej nepripravenej političky, ktorá sa zoznamuje s aktivitami MK SR až po nastúpení do funkcie. Zatiaľ stihla odovzdať prestížne múzeum Slovenského národného povstania do rúk vojakov. Lebo SNP bolo pre ňu a jej tím zrejme len vojenskou akciou a nie civilizačným postupom Slovenska na európskom parkete.

Via Cultura sa po celý čas snažila a snaží o evaluáciu jednotlivých ministrov a výsledkov ich aktivít na poste MK SR, ale zápasíme so zásadným problémom. Neexistujú programy jednotlivých ministrov pred nástupom do funkcie v rezorte kultúry. Politici ich vyťahujú ako králikov z klobúka na poslednú chvíľu a samotní „králici“ potom po štyri roky žmúria oči do slnka problémov v kultúre, o ktorých ani netušili, krčia plecami pred prosebníkmi a kritikmi a behajú v kolese konfliktov od rána do večera a tak po nich nezostávajú žiadne profesionálne hodnotenia ich počinov, ak nerátame hnevliivé články v novinách a rozhorčené reakcie kultúrnej obce. Ale kultúrna obec po nich nevyžaduje, aby napísal svoje hodnotenie predtým, ako opustia budovu Tatra banky, alebo aspoň zvolali tlačovú konferenciu, kde by sa vyspovedali zo svojich hriechov. Aj to by pomohlo, aby každý nasledujúci „králik“ alebo „králička“? (v tomto vám nepomôže ani jazyková poradňa) nezačínala od nuly, alebo v lepšom prípade od rušenia štruktúr svojich predchodcov. Programy politických strán pred voľbami nie sú nápomocné, pokiaľ sa dočítate až po poslednú stranu, kde sa za chrbtom športových úspechov krčí naša popoluška kultúra. Predsavzatia, čo mienia urobiť v kultúre, sú alebo príliš vágne, neurčité, alebo dokonca smiešne a najmä mnohokrát nerealistické a populistické, akoby politici predpokladali, že sa nebudú musieť uchádzať o malé, politicky bezvýznamné ministerstvo s mikro rozpočtom. Ani kultúrna obec zmysluplné programy od strán nevyžaduje, lebo sa upäla len na jeden bod – „dajte nám viac peňazí na kultúru“. Pripomína to situáciu s Ministerstvom školstva SR, kde všetky debaty o potrebných reformách vzdelávania nakoniec skončia žiadosťou – „dajte viac peňazí na platy učiteliek a učiteľov“ a ... uvidíte.

Už Nietzsche napísal:

„Človek potrebuje ilúziu, aby nezomrel od pravdy. A jediné, čo nám pomôže to vydržať, je umenie. Nie je to útek od pravdy, ale taká forma jej predstavenia, ktorá pravdu urobí znesiteľnou. Umenie je to svetlo a herbert – je veľká priepasť medzi nami a svetlom.“

Čím sa vlastne MK SR zaoberá?

MK zodpovedá okrem iného za činnosť 31 – slovom tridsaťjeden – kultúrnych inštitúcií tak rozdielnych ako Národné múzeum, Žilinský symfonický orchester, ÚEUV a SEUK. Pokus o decentralizáciu v dobách vládnych reforiem sa teda veľmi nepodaril. A to vo Via poznáme niekoľko desiatok regionálnych kultúrnych inštitúcií pod samosprávami, ktoré si neprajú nič iné, len sa vrátiť späť pod krídla ministra. Pre porovnanie – české MK spravuje podobný počet inštitúcií od múzea v malom meste na Morave až po Národní divadlo. Tradícia nepustí.

Také Dánske kráľovstvo, ktoré je počtom obyvateľstva porovnateľné so Slovenskou republikou má Ministerstvo kultúry, ktoré je zodpovedné za kultúrne dedičstvo, umenie, šport a médiá. Spravuje aj 4 kultúrne nadácie, 7 umeleckých vysokých škôl, kráľovskú knižnicu a ešte jeden fond. Trochu rozdiel, však?

Ďalšia z porovnateľných krajín je Nórsko. Má, samozrejme, ministerstvo kultúry a, čuduj sa svete, rovnosti – „equality“. Podporu modernizácie hodnotového systému štátu a snahu vymýtiť pomocou umenia prejavy diskriminácie považuje za neoddeliteľnú súčasť kultúry. My vo VIA súhlasíme. Okrem toho je zodpovedné za autorské práva, médiá, šport a dobrovoľníctvo. Teda aj mimovládne organizácie, ktoré tak ležia v žalúdku mnohým našich spoluobčanom. Peniaze dostáva aj od Norsk Tipping, inštitúciu pre kontrolu štátnych lotérií, ale aj tých v súkromných rukách. Spravuje aj 14 podriadených organizácií od antidiskriminačného tribunálu cez ochranu kultúrneho dedičstva, kde patrí aj Národná knižnica a archív a známy nórsky Filmový inštitút. Jeho štruktúra a systém fungovania sme dobre poznali, keď sme analyzovali možnosť vzniku Audiovizuálneho fondu. Škoda, že MK zahodil do kanála niektoré prodstavy podľa tohto vzoru. Najmä rozdelenie zodpovednosti za vznik dobrých diel.

Úprimne, už roky sa čudujeme, že naše MK je zodpovedné za „kreatívny priemysel“ Teda aj „kultúrny priemysel“, ale to nám nezdvihlo mandle. Zato starostlivosť o kreatívny, teda zrejme tvorivý a k tomu ešte priemysel áno. Ako sa oň stará? Pýtali sme sa dookola a odpovede boli väčšinou typu pokrčenia ramenami a tak si dnes myslíme, že mať kolonku kreatívny priemysel bolo pred takými desiatimi – pätnástimi rokmi veľmi populárne a niekto to dopísal do úloh MK, aby sme boli modernejší a už to tam zostalo. Niežeby sme si nevedeli predstaviť skutočnú podporu kultúrnemu daniu, ktorá by bola aj výnosná, ale radíme, aby si túto kolonku MK zo svojej stránky radšej stiahlo. Niekto by sa mohol spýtať na zisky a kde sa objavujú v rozpočte MK. Inak sa neprestaneme chytať za bruchá.

Kultúrne dedičstvo

Slovensko je krajina, ktorá sa prehýba pod pamiatkami. Vykopávky v Bojne, románske ruiny, stredoveké mestá, gotické kostoly, renesančné paláce, synagogy, každé údolie, nehovoriac o mestách má svoje pôvodné stavby, opevnenia,

kostoly, a to v každej väčšej dedine aspoň dva. Dve svetové vojny, ktoré pochovali originálne pamiatky u našich severných susedov, boli k Slovensku mimoriadne láskavé. A keďže ich máme toľko, tak sme si my sami pomohli a zbúrali sme aspoň niečo, aby sme sa nemuseli pod nimi naozaj prehýbať. Ale zostalo ich ešte dosť, aby sme mali problém poriadne ich katalogizovať a najmä rozhodnúť, čo zachovať, čo zmodernizovať a čo (nedajbože) privatizovať. Len čo sme sa rozhodli to urobiť, zrazu sa ukázalo, že pamiatkou chce byť všetko. Dnes aj staré fabriky. Naozaj nemusíme zbierať staré tehly zďaleka ako Poliaci z vybombardovaného Štetína, aby si znovu postavili v 70. rokoch 20. storočia Kráľovský palác vo Varšave. My sme dobrovoľne zbúrali bratislavské podhradie a postavili štvorprúdovku 6 metrov od gotickej katedrály. Veď ich aj tak máme bezpočet. A dosiahli sme komunistický cieľ oddeliť katedrálu od Hradného vrchu a vtedy hlavne centrum náboženstva od sídla parlamentu.

Komunistické plány na zbúranie tých starých nepotrebných rárohov, postavených v zlých vykorisťovateľských časoch, slávilí našťastie len čiastočné úspechy. Ako príklad sa dá uviesť štiavnické svätotrojičné námestie, ktoré našťastie zostalo stáť a plán komunistického primátora zahynul na nedostatok búračov a alkoholu na mestských schôdzach. Ale podarilo sa aspoň vystáhnovať z neho ľudí a rozkradnúť vždy aspoň polovicu stavebného materiálu, ktorý bol určený na nevyhnutné opravy. Zato z neho vyrástol les viliek pod Kalváriou a cestou zobrali aj jednu z ranno barokových kaplniek a pár artefaktov, ktoré si noví majitelia hrdo zavesili na dvere novej garáže. Ale Holíč to stihol. Zbúral si polovicu historickej zástavby, takže zo sídliska do aleje cisárskeho paláca je to čoby kameňom dohodil. Čo asi rozhodlo, že aj palác nezbúrali, len ho vyplienili a znehodnotili celé okolie? Nakoniec, zo slávnych bratislavských záhrad, ktoré chodila obdivovať celá Európa, tiež nezostal kameň na kameni.

Po zmene režimu v roku 1989 sme si počkali na ďalší zmysluplný krok v kultúrnej politike až po roku 2003, kedy za ministrovania pána Chmela vznikol projekt, ktorý viac menej funguje dodnes – grantový systém Obnovme si svoj dom. (Len tie stále sa predlžujúce termíny rozhodnutí!) Má aj príznačný názov, ale nepodarilo sa nám nájsť jeho autora. Áno, všetky „stariny“ i ruiny sú naším domovom, naším dedičstvom. Zrúcané, rozkradnuté, poškodené, ale naše. Aj keď ich stále neprijímame do našej národnej rozprávky, moderne povedané do našej narácie. V nej sme my, Slovač, len tí z podzámčia, z chalúpok, kde sme mali všetci vyrastať aj so zvieratami a bez umývania sa. Zrejme aj Ežo Vlkolinský. V zámkoch a kaštieloch boli vraj len tí cudzí, čo k nám nepatrili a nepatria. Ujúkali na holiach? Zaháňali sa valaškami? Ískala ich mater a vyberala im vši zo šstice? Ak nie, tak to nie sú Slováci, ale akýsi skaderuka skadenoha. Veď aj naša pokroková mláď v 80. rokoch, ktorá potom zasadla do parlamentu, neopravovala kaštiele, ale senníky, aby aspoň polia s nimi vyzerali ako za čias poddanstva podľa romantických fotografií pána Plicku. Ktorý pre nás, Čech jeden, romantiku našej vlasti vlastne objavil. Dodnes sa na ňu pozeráme jeho očami a nie našimi. Neveríte, Pustite si Zem spieva.

Problémom pamiatok je, že ich stále sami ničíme aj po nákladných opravách tak, ako sme boli desaťročia zvyknutí. Veď mnohí starí otcovia majú ešte doma v skrini za tú rabovačku kultúrneho dedičstva metále. A nakoniec, čo do tých veľkých budovísk dať? Sú obrovské a tak nepodobné chalupám a nízkym verajám dverí, kde sme si zvykli skloniť hlavy. Čo tam, preboha, dať? Tolko galérií a múzeí ani nepotrebujeme. Ktoré teda premeniť na moderné obydlia? Na tom sa ako národ nezhodneme. Síce sme ich zničili a fest, ale nikomu nedovolíme, aby si ich upravil pre seba. Nech patria všetkým. Aj preto ich, premenené podľa amerických filmov, moderní zbohatlíci, ktorí sa k nim dostali v dobe „kešu“, ukrývajú za nepreniknuteľné ploty.

A tak opravujeme, niekedy aj bez plánu, čo v Národných kultúrnych pamiatkach bude a najmä kto sa o ne bude ďalej starať. Len v posledných dvadsiatich rokoch sa objavujú Kalvárske fondy, Gotické cesty, opravené drevené chrámy za Svidníkom, a mnohé iné občianske iniciatívy, ktoré začínajú meniť nielen pamiatky, ale aj myslenie ľudí okolo nich. V mene ich záchrany pred nami samými. Akú zásadnú úlohu v tom hrá MK SR okrem strihania pások a vyhlasovania cien? Zatiaľ sa stará o to, aby boli terchovské muziky, goralské spevy a podobne zapísané aj v zahraničí a v UNESCO ako naše pamiatky.

Nuž veru, dozrel čas zmeniť tú našu starú romantickú rozprávku. Ale chcelo by to iné postavenie MK vo vláдах a iných ministrov a ministerky.

Médiá a autorské práva

Úloha a poslanie MK, ktoré nám roky a aj dnes pripadá ako jedna z dôležitejších, je určovanie priestoru pre všetky médiá, udržiavanie slobody prejavu a vyjadrovania sa aj za cenu nepochopenia, naprávanie chýb z minulosti (a že ich je!) a v tomto prípade skutočne osvetové pôsobenie s cieľom naučiť občanov vážiť si slobody, ku ktorej sme sa dostali (väčšina netušiac) a ktorej významu veľká časť našich spoluobčanov nerozumie a preto ju, možno aj nechtiac, ohrozuje. Dnes sú to najmä sociálne siete plné nezmyslov, ktoré sa osídľujú rýchlosťou svetla v ich mozgoch a dokonca ich zabíjajú.

Ak si myslíme, že ľudia podliehajú klamstvám a manipuláciám len dnes, prikladáme rozhovor starogréckeho filozofa Sokrata s Glaukonom (to je ten nevidiaci, ktorý dal meno ochoreniu očí). Títo dvaja diskutujú pred našim letopočtom o otázke, prečo ľudia veria hlúpostiam, majú predsudky a podliehajú v našom modernom vyjadrení propagande. Sokrates hovorí, že sa to deje, lebo žijeme v tme, pozeráme sa na film a myslíme si, že to, čo uzavretí v tme vidíme, je skutočnosť. A nestačí len otvoriť okná, dvere a vyjsť na dvor. Mimochodom, aj Platón, tiež pred.n.l., nás vystríha, že to nestačí. Lebo keď vyjdeme z tmy na svetlo, sme oslepení a keď sa potom vrátíme do tmy, nič nevidíme. Sokrates pokračuje: Ľudia majú oči, poznajú pravdu, ale nedokážu s ňou žiť. Pozrieť sa pravde do očí si totiž vyžaduje odstup. Zmeniť priestor, zmeniť život,

a až potom pochopíme, čo je skutočné. A na to, aby sme to podstúpili, potrebujeme spoznať kriticky prepracovanú znalosť o našej minulosti.

Zmeniť spôsob myslenia a nazerania na svet nám pomáha literatúra, príbehy, potom spracované v televíznych programoch, vo filmoch, ale aj v popkultúre a výtvarnom umení, sprostredkované cez médiá všetkých druhov, ktoré máme teraz k dispozícii. Preto sú v niektorých európskych štátoch MK zodpovedné za programy proti dezinformáciám a cudzej propagande, pretože bez zapojenia kultúry, umelcov a kultúrnych inštitúcií, medzi ktoré patria aj médiá, sa ďaleko nedostaneme. MK už mala mať dávno vypracované – veď stačí skopírovať staré návrhy, ktoré neprijal minister Maďarič – pravidlá na ochranu novinárov pred útokmi z domácich kruhov a najmä zahraničných centrál a požadovať, aby prijaté zákony boli aj kontrolované a ich implementácia sledovaná.

Mimochodom, koľkokrát sme upozorňovali, že síce máme obrovské množstvo „kultúrnych“ časopisov (napríklad aj Slovenské národné noviny Matice slovenskej, ktoré si obhajujú pozíciu najľudáckejšieho a proti európskeho periodika, tiež plateného z našich daní a idúceho proti oficiálnej politike štátu), ale mienkotvorný časopis, alebo noviny, ako bol Kultúrny život, nemáme. Kultúrny dvojtýždenník k nim nepatrí a Plus 7 dní sa neráta. Žiaden príčetný minister sa do tejto strategickej úlohy MK nepustil. My vo VIA dlhodobo na to upozorňujeme... Ako chceme bojovať s hydrou, ktorej po odseknutí jednej hlavy narastú tri, ako o tom boli starí Gréci presvedčení, keď kultúra nemá okrem pár výstrelov na sociálnej sieti nástroj, ako ovplyvňovať verejnú mienku smerom, ktorý potrebujeme na to, aby Slovenská republika zostala európskym moderným štátom a z ktorej by mladí ľudia neutekali za lepším.

Problémom, ktorý riešili všetky vládne zoskupenia je spôsob financovania verejnoprávnych médií. Teda dnes už vlastne len RTVS. Koncesionársky systém, ktorý funguje v niektorých štátoch, napríklad vo Veľkej Británii, nikdy u nás nebol skutočne predávanými koncesiami. Po reforme M.Maďariča platíme za elektrické zásuvky. Tento projekt funguje celkom spoľahlivo v štátoch EÚ, ale u nás ho MK obalilo toľkými populistickými výnimkami, že jednoducho nenapĺňa rozpočet RTVS natolko, aby bolo od politikov nezávislé. To M.Maďarič, ktorého tým v MK zle spočítal, koľko vlastne podľa nového „zástrčkového“ zákona RTVS dostane, zachraňoval svoj tím dotáciou a aby dostal svojej populistickéj povesti, obalil obyčajný prísun peňazí požiadavkou, aby boli len na „národné“ programy. Dosť sme sa bavili, ako pracovníci RTVS vymýšľali, čo všetko môže byť „národné, aby boli v Smere spokojní a ich voliči to oceňovali. Tento stav, kedy vedenie RTVS nevie, koľko financií dostane každý rok a koľko bude musieť vyžobrať vo vláde a hlavne, čo za to bude musieť sľúbiť, naďalej trvá. A obyvateľstvo platí novú daň a hoci ide o pár eur, každý príčetný politik si rozmyslí, či zdvihne túto daň aspoň o jedno euro, alebo zruší výnimky. Hnev majiteľov tatranských hotelov by ho mohlo stáť miesto v politike.

A tak celý čas hráme hru, že máme nezávislé verejnoprávne médium a zároveň všetci vieme, že nezávislé nie je ani náhodou. Priznať verejne tento problém a presadiť iné riešenie je úlohou MK SR a jeho osadenstva. Ale chce to skutočného politika na jeho čele a nie „poseroutku“.

Cirkvi

Moderne mysliaci arcibiskup katolíckej cirkvi v Lodži Grzegorz Rys napísal v časopise Tygodnik Powszechny: (VIA preložila, lebo dnes už ani intelektuáli poľštine nerozumejú, na rozdiel od Hodžu).

„V našej kultúre sme došli do momentu, keď sa nám všetkým zdá, že žijeme v kresťanskom svete. V každej dedine sú najmenej dva kostoly, aj naša popkultúra má znaky a kódy kresťanské, máme strany, ktoré sa volajú kresťanské, plno charitatívnych kresťanských organizácií. V tomto kresťanstve rozprávame o tom, aké máme potreby, očakávania a že rozhodujeme o tom, čo je slušné a čo nie. Ale kresťanstvo to nie je, kresťanstvo je stretnutie s Ježišom, osobné, intímne stretnutie s Ním.“ A pokračuje, že pokiaľ sa nezbavia Poliaci masového katolicizmu, bude to koniec kultúrneho fenoménu kresťanstva v krajine. Masový katolicizmus skončil, prítvrdil arcibiskup.

U nás podobne zmýšľajúcim biskupom a kňazom cirkevná vrchnosť zalepila ústa, alebo ich jednoducho vyhodila oknom, von zo spoločnosti. Zrejme sa snažia prežiť obdobie zmien a tešia sa na návrat do „starých časov“. Kto im vysvetlí, ak nie tí, čo ich platia, že tie časy sa už nikdy nevrátia? Hoci, keď sa pozrieme na dnešný Irán, nevieme, nevieme. Tam sa to podarilo. Chcú sa kresťanské cirkvi učiť u islamistov a ajatolláhov, ako sa vrátiť do 17. storočia?

MK SR sa úlohy modernizácie kultúrnej atmosféry v štáte a v kultúre, do ktorej neoddeliteľne patria aj náboženstvá, nemôže zbaviť. Presne tak ako aj presadzovania rovnosti príležitostí a rovnoprávnosti občanov pred zákonom, plánov na obranu ľudí všetkých vyznaní a rás pred diskrimináciou a ponižovaním. Túto úlohu by sme si v MK vedeli lepšie predstaviť ako podporu kreatívneho priemyslu. Síce z nej neplynú úžasné zisky, ako z toho priemyslu (len kde to skrýva rozpočet MK?), ale zato mení celé kultúrne nastavenie v krajine a modernizuje ju. Dokonca tvorivo, to sa nevylučuje.

Nevieme sa zároveň zbaviť pocitu, ktorý sme vo VIA nabrali po rokoch čítania slovenskej literatúry a konečne aj vydania necenzurovanej Lajčiakovej knihy Kultúra (MK na tom nemá žiadnu zásluhu, samozrejme), že Slovensko je okrem Trnavy kultúrne protestantské. Okrem Bernoláka sa už v našich učebniciach spomínajú len protestantskí kňazi a ich deti, dokonca aj ich vzdelané dcéry. Ak chcete ako príklad – Timrava. Ešte aj komunista, predseda Matice a mečiarov podporovateľ Vladimír Mináč bol po pár vodkách protestant. Naše pôvodné kultúrne centrum Martin sa protestantmi predsa len hemžilo. A to po stáročiach krvavej rekatolizácie a pôsobenia jezuitov. Sú to tvrdé národy, tí protestanti augsburského vyznania.

Možno našim problémom v kultúre je aj tá hlboká a nepomenovaná priepasť medzi väčšinovým panujúcim náboženstvom – katolicizmom a kultúrnym protestantizmom, v ktorom sme vychovávaný v školách. Dokonca aj za komunizmu. Toto je naša úvaha, ktorá nám nedá spať už veľa rokov. Diskusia príde?

Štátny jazyk, zahraniční Slováci a menšiny

Kto by si dnes pamätal parlamentné rozpravy a výkriky pred NR SR v obrane slovenčiny. Mnohým sa totiž prisnilo, že je ich materčiny ohrozená. Zabudli, že je ohrozená najmä nimi sami, pretože ju neovládajú.

Z toho plynie poučenie aj pre kultúrnu obec a MK. Musíme sa naučiť, keď máme vlastný štát, rozlišovať, čo je a bude aj v budúcnosti dôležité a čo sú len výstrely do vzduchu nevychovaných ľudí, ktorí neovládajú svoje emócie: Aj keď práve oni môžu dokonca prispieť k vytvoreniu nových predpisov a zákonov, ktoré dokonca škodia priamo im.

Medzinárodná spolupráca

Na tento odstavec sme sa najviac tešili, lebo v ňom nemáme o čom písať. Po Milanovi Hodžovi sme už nemali nikoho, kto by bol medzinárodne uznávaný a známy. Kto z ministrov a ministeriek bol pozvaný na medzinárodnú konferenciu, kde vystúpil ako prvý s hodnotným prejavom v cudzom jazyku – napríklad vo francúzštine? Pravda, ovládal ju Milan Kňažko, ale nikde nenájdete ním napísaný prejav pre zahraničie, ktoré by bolo citované. Raz do roka chodil M. Maďarič do Paríža do UNESCO. Čítali ste niekedy jeho prejavy? A pritom on takých prejavov v slovenčine bol občas schopný. A bez papiera. Profesor R. Chmel isto vystupoval v dokonalej maďarčine v Budapešti. A kde sú na stránke MK jeho prejavy? Prejav Slobodníka v nemčine v Rakúsku neodporúčame radšej publikovať. Hanba nech pozostane v rodine. Ale nemčinu mal slušnú. Len ten obsah. Ruština? Angličtina? Ako sa chceme prezentovať vo svete ako kultúrna krajina, keď politickí reprezentanti kultúry nie sú schopní povedať aspoň dve slová navyše k rýchlo naučenému Herzlich Willkommen? (Boli sme svedkami)

Problémom slovenskej kultúry smerom von je jej zatienenosť a neviditeľnosť. Tieň nás kultúry našich susedov, ktorí majú v zahraničí známych reprezentantov a fakt neviditeľnosti. Naši umelci a literáti nemajú jedinú naj svetovú cenu za svoju tvorbu. Oskar za film, ktorý natočil aj český režisér Klos, nestačí. Pre známosť kultúry vo svete je najdôležitejšia literatúra. Skrátka, na počiatku je SLOVO.

Od neho sa totiž odvíja celá audiovizia i divadlá. Literatúra prináša témy aj pre iné druhy umenia. Potrebujeme silnú a dobre dotovanú literárnu obec, ktorej reprezentant/ka konečne dostane Nobelovu cenu, alebo aspoň Man Booker Prize. Slovenská kultúra nemá žiadnu. A čo to urobí s celou kultúrnou obcou a so známosťou národnej kultúry, sa môžeme teraz presvedčiť u našich severných susedov, kde spisovateľka Oľga Tokarczuk získala obidve prestížne ocenenia za svoju tvorbu, za tie Knihy Jakubove a podobne. Sme presvedčení vo VIA, že máme také spisovateľky a možno aj spisovateľov, ktorí by dokázali také knihy napísať. Poviedky na to nestačia. Tie oceňujeme čím ďalej, tým viac len našou domácou cenou Anasoft litera. Na ich napísanie

nepotrebujete dva roky, ale môžete normálne chodiť do roboty, aby ste sa užívali. Lebo literatúra na Slovensku nikoho neuživí. A tu by mala byť viditeľná úloha Ministerstva kultúry. Ak by bola jedna osobnosť tak známa a prekladaná po celom svete civilizovanom svete, budú známi a vyhľadávaní aj jej súputníci v národnej kultúre. Ak si myslíte, že k tomu, aby niekto získal Nobelovku, nepotrebujeme plán a poriadnu dávku kultúrnej diplomacie, ničomu nerozumieme. Len prosím, nevyberajme zase niekoho, kto niekedy z mladíckej nerozvážnosti napísal oslavnú báseň na Tisa. To neprešlo a už nikdy neprejde.

Potrebujeme nové a príťažlivé príbehy (moderne story) a nielen pre zahraničie. Aj pre nás sú dôležité nové metafory a nové mýty. To by mohli byť témy kampane pre nových záujemcov o kreslo ministra, nemyslíte?

Mohli by sme ešte popisovať a komentovať ďalšie nesplnené zámery a sny, Projekty, ktoré zomreli ešte predtým, než sa narodili, napríklad taký branding SR, ktorý vždy nakoniec skončí na „svojstojnosti“, alebo „svojráznosti“, nazvite si to, ako chcete. A na svetovej výstave v krajine, kde skoro nikto nevie, kde je Slovensko, je najdôležitejšie, aby minister varil halušky. Panebože!

Čo teda vlastne kultúrna obec požaduje od MK SR?

Odpoveď je jednoduchá. Väčšina chce, aby im zabezpečilo viac financií na projekty, skrátka bolo plnšou pokladnicou štátneho rozpočtu a dodatkovou peňaženkou dvoch fondoch a grantového systému MK.

A aké je postavenie MK v štruktúre vlády SR?

Jednoduché. MK so svojim minimálnym rozpočtom nikoho nezaujíma. Nech si tam v kútiku niečo mrmle, my tu predsa riešime miliardy, znie vo vláde. Prečo by mali počúvať nariekanie kultúrnej obce, keď musia myslieť na ministerstvá, ktoré majú niekoľkonásobné rozpočty a mnoho voličov za nimi.

Niet čo dodať.

Pokiaľ sa kultúra nestane jedným z veľkých a dôležitých ministerstiev, ktoré bude spravovať umenie, vzdelanie, umelecké školstvo vrátane ZUŠ, šport, diskrimináciu, boj s konšpiráciami a metodicky ovplyvňovať dianie v celej kultúre na Slovensku, Ministerstvo kultúry v tejto podobe je podenkou a takou aj zostane a preto sa žiadna politická sila a nikto príčetný/á nebude oň uchádzať. Howgh!

VÁŠ TÍM VIA CULTURA

via
cultura

Projekt vydávania časopisu
Kultúrny kyslík z verejných
zdrojov podporil Fond na
podporu umenia ako hlavný
partner projektu.

u.

fond
na podporu
umenia

ISSN 1339-6919
www.ikp.sk